

1-ső levél innesső lapja mind a négy szélein, gyönyörű ékítményeket festett és aranyozott alakokkal s egy ismeretlen monogrammot tüntet elő; a szöveg inscriptiója arany capitális írással a következő: „Pamphilia ad ill. d. de. s. p. e.“ mi így olvasható: P. ad illustrissimum dominum deiphebum salutem petit egregie; az L. kezdő betű egy ünnepi mezben öltözött előkelő hölgyet ábrázol ijjal egyik s nyíllal másik kezében; a szöveg kezdődik: „Lantiqua et diu observata.“ s. t. b., 133-ik levél innesső lapján végződik a codex ezen szavakkal: „et amia damni pensando habbi al cuna uolta compassione Vale.“ — Előbbi közvetlen birtokosa szerint, De La Vallière herezeg könyvtárából való.

Félbőr-kötés.

[Cod. MSS. Ital. 60.]

Quart.

A CROUY-IRODALOM.

Közli: **Thallóczy Lajos.**

A Crouy családnak az Árpádoktól való leszármazására vonatkozó kérdések évtizedeken át élénk érdeklődéssel, majd elkeseredett szenvedélyességgel foglalkoztatták nemcsak hazánknak, hanem Olasz- és Franciaországoknak történészeit. A tudományos discussióba politikai czélatok vegyültek. A közrebocsátott munkák és röpiratok egész kis könyvtárt képeznek. Nagy részök egészen ismeretlen maradt nálunk. Úgy vélem, jó szolgálatot teszek, midőn azokat jelen czikkemben könyvészeti rövidséggel megismertetem.

Crouy János Claudius és öccse Ferencz Miklós 1790-ben a grenoblei kir. törvényszék előtt leszármazási pört indítottak. E rendkívül érdekes és bonyolódott esetet leszármazási és történelmi szempontból, ugyanez idétt következő munka írta le:

— Chronologie historique des ducs de Croy. A Grenoble. De l'Imprimerie de J. M. Cuchet 1790. 4°. 307 l.

E mű szolgál alapjául, a később négyfelé is elágazott vitának. Ugyanez évben még, Koppi Károly egyetemi történettanár karolta föl e tárgyat, és pedig Crouyt védőleg; meg is lakolt érte. Műve ily czím alatt jelent meg:

— *Jus electionis quondam ab Hungaris exercitum, historia stirpis Arpadianae. Cum tab. genealogica Ducum Croavicorum. Viennae, 1790. 8°. XII. és 64. l.*

Schwartner Márton szintén egyetemi tanár, csak egy évig maradt adós a felelettel; már 1791-ben jelent meg Koppit keményen czáfelő munkája

— *De gente Croviaca, Hungaria Regum stirpis Arpadianae haereditario successioneis juri non ad-versa. Pestini, 1791. 8°. 64 l.*

Ez időtől fogva a vita inkább a folyóiratokban: a Tudományos Gyűjteményben s egyebütt folyt, a két pártot jeles közjog- és történetírónk Fejér György, s a Crouy védőjeként Érdy János képviselték. Az utóbbi 1848-ban, talán nem is épen minden politikai czélzat nélkül, egy igen becses és a vitát egészében felölelő munkát bocsátott közre.

— Magyarországi Crouy nemzetségnek története, nemzékrende és oklevéltára. Budapest. Egyetemi könyvnyomda. 1848. XX. 4°. 91 l.

E munkára Fejér György azonnal felelt, éles critica alá véve az Érdy hivatolta okleveleket. Horváth Mihály is, az újabb dolgozatban, a vitának e stadiumában fölmerült okleveleket veszi bírálat alá. Fejér, művének e czímet adta:

— A Croyi nemzetségnek III. András királyunk Felicius nevű fiától való származtatása historiai gyom. Gyomlálta Fejér György. Budán, 1848. 8°. 25 l.

Érdy János a megszakadt vita fonalát 1861-ben vette föl ismét.

— Az ujonnan megbírált magyarországi Crouy nemzetség négy okiratának időszámítása. Vizsgálta Érdy János. Pest, 1861. 8°. 31. l. czímű munkát írván.

Magyar részről a vita eddig távolról sem volt politikai színzetű, csak mint közjogi s történelmi curiositás tekintetett. A hatvanas évek elején azonban, midőn III. Napoleon saját czéljainak elérésére semmi eszközt nem kimélt, a Crouy-Este pör nem kis fontosságú szerepet játszik. Közvetve hazánkat is érdekelte, s ha a kérdés politikai czélzatát nem is támogatták sokan, érdeket mégis keltett. Olaszországban b. Nyáry Albert, ki e vita legalaposabb és legszakavatottabb ismerője, továbbá Kápolnai, Veratti modenai jog-

tanár és ügyvéd, Franciaországban Coston és Germain Sar-
rut, hazánkban Botka Tivadar, s a Svájcban Rakovszky
vitték a főszerepet.

A vita legelőször hírlapokban folyt. Nyáry ugyanis 1862-ben
a milanoi „Perseveranza“-ban s később a modenai „Panaro“-
ban historiai fejtegetések alapján azt a következtetést vonta:

„hogy Posthumus István VII. Azzo halála után, Beatrix, Aldo-
brandini estei marchio leánya által: a törvényes Este-utód, s hogy
Azzo őt jogtalan erőszakkal fosztotta meg örökségétől, a ferrarai
hercegséget Obizzo nevű fattyú-unokájára ruháztatva át. A Crouyak
pedig István utódai — tehát az estei marchio című őket joggal
illeti. — Kápolnaitól pedig ily című önálló röpirat jelent meg:

— „A Crouy-nemzetség.“ Turin, 1862. 8°. 60 l.

Veratti Nyáry cikkeire röpiratban felelt:

— *Sopra alcune quistioni genealogiche rela-
tive alle case D' Este e D' Arpad Lettera Storico-
giuridica de Cav. Bartolomeo Veratti. Modena-
Soliani, 1863. 54. l.*

(E röpirat Nyáry fejtegetéseivel ellentétben azt állítja, hogy
István nem lehetett Azzo utóda, mivel Obizzo ez utóbbinak törvényes
unokája volt. Crouy, Istvántól való származását pedig olasz szempont-
ból kétségbe vonja).

Nyáry a Panaroban írt e röpiratra *confutatio, — mely ter-
jedelemre nézve fölér egy-egy röpirattal — mire Veratti ismét
önálló, ily című iratban felelt:

— *Intorno ad Alcune quistioni genealogiche
relative alle case d' Este e d' Arpad. Risposta de
Cav. Bartolomeo Veratti al Sig. Bar. Alberto Nyáry
di Nyáregyháza. Modena, Soliani, 1864. 8°. 80 l.*

(E munkában már határozottan tagadja a Crouyak Árpárida
származását).

Míg Veratti művét írta, francia részről Coston kezdte meg a
vitát Crouy-ellenes, ily című munkájával, melyet Veratti is fölhasznált.

— *Les Arpad et les Crouy-Chanel par M. le Co-
ston. Montélimar. Bourron. 63. l.*

(E munka csak 80 példányban nyomtatott).

Nyáry védelmére olasz részről Manzini, francia részről
Germain Sarrut vállalkoztak következő munkáikkal:

— La legitima dei governi assoluti! Quistione di diritto sul titolo di Marchese d' Este fra il principe Francesco Augusto Crouy-Chanel d' Ungheria e Francesco duca di Modena, cenni storici e legali pubblicati Da Luigi Manzini. Modena, Meneti. 1863. 4°. 60 l.

(Nyáry confutatóinak kivonata olasz színezetű, politikai reflexiókkal föleresztve.)

Germain Sarrut volt képviselő és ügyvéd, ki már előbb is foglalkozott e kérdéssel s *Les fils D' Arpad, étude historique*. Paris, Dentu. 1861. 8-r. 239 l. czimű tanulmányt írt, Coston ellenében nagy történelmi apparatussal lépett föl. Munkája e czímen jelent meg:

— *Les fils d' Arpad (Crouy-Chanel de Hongrie) et leurs attracteurs. Nouvelle étude historique*. Turin Schièpatti. 1864. (máj. 20) 8°. 102 l.

Rakovszky pedig Sarrut 1861. műve nyomán német munkát publicált ily czim alatt:

— *Das legitime Recht der Arpaden, oder die Antwarschaft der Prinzen Crouy-Chanel auf den ungarischen Königsthron. Nach authentischen Notizen und Original-Urkunden aus dem XIII. u. XIV. Jahrhundert, ergänzt mit neugeschichtlichen Daten. Von einem Magyaren. Chur. 1863. Hitz. 8°. 62 l.*

Nyáry a Panaroban s a turini lapokban folyvást erélyesen megfelelt támadóinak, bár számos hang szólt mellette, nevezetesen:

— *Gli stati uniti D' Europa o la barbarie considerazioni dell' abate Jacopo Leone*. Torino. Arnoldi. 1864. 8°. 93 l.

Míg Olaszországban a vita mindenfelé érdekgerjesztőleg folyt: addig nálunk csakis Botka vette föl a keztyűt, nem egyenesen Nyáry, hanem francia védője, Sarrut ellen. („Budapesti Szemle“ 1862. 47—52. f.), melyre Nyáry külön magyar munkával felelt:

— *Postumus István és az estei örökség*, írta B. Nyáry Albert. Modena. Cappelli Antal. 1863. 8-r. 175 l. (300 pld.).

Nyárynak ismételt confutatioira megint Veratti felelt:

— *Di alcuni Documenti relativi ad Obizzo II. D' Este e sopra il metodo confutatorio de Sgr. B. Alberto Nyary. Saggio il Osservazioni del Cav. B. Veratti. Modena. Soliani. 1864. 8°. 87. l.*

(E művében már felad egy sánchezot: már nem tagadja, hogy Obizzo fattyú, caak a mellett kardoskodik, hogy nem volt házasságtörésben nemzett. Megjegyezzük, hogy Veratti iratai körülbelül 1000 példányban nyomattak).

Francia részről Sarrutnek Coston felett:

— *Les Crouy-Chanel et leurs adulateurs, B. de Coston. Paris, Dentu, Galerie D' Orleans 13. Montélimar. 8°. 70 l. (csak 80 pld.).*

Sarrut sem maradt adós feleletével:

— *La lutte des fils D' Arpad. Germain Sarrut. Turin. L' Unio editrice. 1865. 8°. 128 l.*

Az összes vitát összefoglalva s azt historiai criticával megrostálva, Nyáry Albert felett, nagy terjedelmű s pazar izléssel kiállított munkával:

— *La questione Arpad-Estense studio storico-araldico de B. Alberto Nyáry di Nyáregyháza, Torino, 1865. 8°. Tipogr. Favale. 232 l.*

(E munka egyike a legritkább modern műveknek, összesen csak valami 20 példánya található. Eredetileg 300 példányban nyomtatott, de közbejött akadályok miatt a raktárban a szó szoros értelmében elrothadt. A szerző csak nagy ügygyel-bajjal kapott néhány példányt. E munkának ritka historiai és közjogi becse van, de kevésbé ismert).

E művel a Crouy-vita bezáratott. A közbejött olasz háború, a magyarországi államjogi alakulás s a beállott alkotmányos időszak nem voltak alkalmasak, a practicus eredménnyel ugyan nem kecsegtető, de mindenesetre érdekes vita folytatására. Újabb történétíróink legnagyobb részben, a kérdést Crouy-ellenes szempontból tárgyalván, azt már befejezettnek tekintik.